

УДК 378:37.091.12.011.3-051:796

Проніков Олександр

ORCID 0000-0001-5329-635X

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: olexandrpronikov@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ДІЇ

Стаття присвячена підготовці майбутніх учителів фізичної культури до педагогічного процесу безперервної дії у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), яка здійснюється за трьома напрямками: загальнокультурним, психолого-педагогічним та методичним.

Акцентовано увагу, що формування професійної компетентності у майбутніх учителів фізичної культури передбачає єдність теоретичної і практичної готовності до педагогічної діяльності. Взаємозв'язок методологічної, спеціальної, загальнопедагогічної, психологічної, професійно-етичної, дидактичної й методичної підготовки, формування сучасного стилю цілісного науково-педагогічного мислення, забезпечує їх готовність до самоосвіти, навчання протягом всього життя.

Фізичне виховання передбачає формування у здобувачів освіти ЗЗСО мотивацію бережливого ставлення до свого здоров'я, досягнення задовільного стану фізичної підготовленості; розвитку фізичних і психічних якостей; творчого використання засобів фізичної культури в організації здорового способу життя. Вирішення цих завдань залежить від професійного рівня вчителя фізичної культури.

Визначено, що заклад вищої освіти (ЗВО) має здійснювати у майбутніх учителів фізичної культури формування знань, які дозволять вирішувати конкретні практичні задачі: мати здібності менеджера й комунікатора, бути творчими, ініціативними, прагнути впроваджувати в практику прогресивні ідеї та досягнення науки.

Ефективне розв'язання зазначених завдань може бути вирішене при умові органічного доповнення і поєднання всіх складових, що утворюють систему факторів постійного і цілеспрямованого впливу на здобувачів освіти.

Зазначено, що особливістю роботи вчителів фізичної культури в сучасних умовах є їх готовність стати організаторами створення єдиного фізкультурно-освітнього простору у закладі освіти. Сформовані компетентності мають забезпечити їх підготовку до педагогічного процесу безперервної дії у ЗЗСО.

Ключові слова: вчитель фізичної культури; заклад вищої освіти; заклад загальної середньої освіти; процес безперервної дії.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції вищої педагогічної освіти в Європі та світі вимагають впровадження інноваційних підходів до удосконалення національної освіти і виховання. Стратегія розвитку українського суспільства в нових умовах передбачає підвищення вимог до освітньої системи в цілому та професійної підготовки фахівців високої кваліфікації.

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» і Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту визначено основні положення щодо професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у ЗВО України [3; 4].

Збереження здоров'я української нації належить до національної проблеми, вирішення якої потребує якісної підготовки майбутніх учителів фізичної культури з високою професійною компетентністю, спроможних реалізовувати на високому рівні не тільки розвиток фізичної культури, а й впровадити здоров'язберігаючі технології.

Отже, значної уваги та удосконалення потребує підготовка фахівців цієї сфери. У сучасних умовах вчитель фізичної культури одночасно має бути вчителем-предметником, менеджером, комунікатором, організатором фізкультурної й спортивно-масової роботи серед здобувачів освіти та своїх колег учителів, що дозволить перетворити фізичне виховання у ЗЗСО в педагогічний процес безперервної дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів у ЗВО, актуалізована у працях вітчизняних вчених.

Історико-педагогічні аспекти проаналізовано у наукових розвідках О. М. Вацеби, Т. М. Кравчук, М. З. Крука, А. О. Кухтія, О. П. Півня, Є. М. Приступи, О. К. Пронікова, М. С. Солопчука, С. М. Філя, А. В. Цьося.

Теоретичні, методичні та психологічні аспекти формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів фізичної культури досліджено в працях В. Г. Ареф'єва, Е. С. Вільчовського, В. П. Горашука, М. П. Дейкуна, О. Д. Дубогай, Р. П. Карпока, О. С. Куца, С. Б. Мудрика, М. О. Носка, В. М. Платонова, Л. П. Сущенко, Б. М. Шияна та ін.

Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до процесу безперервної дії ЗЗСО є малодослідженою, але важливою на сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти.

Мета дослідження – проаналізувати підготовку майбутніх учителів фізичної культури у ЗВО до педагогічної діяльності як процесу безперервної дії.

Виклад основного матеріалу. Фізичне виховання дітей і молоді в Україні в сучасних умовах визначено як важливий компонент гуманітарного виховання спрямований на формування у них фізичного та морального здоров'я, вдосконалення фізичної і психічної підготовки до ведення активного життя, професійної діяльності та захисту Вітчизни.

Сучасна система фізичного виховання базується на принципах індивідуального й особистісного підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого застосування різноманітних засобів і форм фізичного вдосконалення. Стратегічними цілями фізичного виховання здобувачів освіти в ЗЗСО є: формування усвідомленої потреби в фізичному вдосконаленні, розвитку інтересу і звички до самостійних занять фізкультурою і спортом, набуття знань і вмінь здорового способу життя.

Більшість учених традиційно розглядає професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури як єдність теоретичної і практичної готовності до педагогічної діяльності, що забезпечує взаємозв'язок методологічної, спеціальної, загальнопедагогічної, психологічної, професійно-етичної, дидактичної й методичної підготовки, формування у студентів сучасного стилю цілісного науково-педагогічного мислення, готовності до професійної самоосвіти [6].

Згідно з Державним освітнім стандартом підготовка майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності здійснюється за трьома напрямками: загальнокультурному, психолого-педагогічному та методичному.

Загальнокультурна підготовка сприяє формуванню всебічно розвиненої і соціально-активної особистості майбутнього вчителя фізичної культури, компетентного в питаннях наукової, філософської, біологічної картин світу, місця людини в цьому світі.

Здійснення загальнокультурної підготовки студентів відбувається в процесі вивчення, зокрема, таких навчальних дисциплін: «Історія України», «Філософія», «Культурологія», «Іноземна мова», «Анатомія людини», «Фізіологія людини», «Вікова фізіологія та шкільна гігієна», під час активної їх участі у наукових конференціях, наукових проблемних групах, гуртках, тощо.

Психолого-педагогічна підготовка дозволяє озброїти майбутніх учителів фізичної культури знаннями про закономірності і принципи освітньо-виховного процесу та вміннями використовувати їх у педагогічній діяльності. Цей вид підготовки реалізується в процесі вивчення навчальних дисциплін «Педагогіка», «Психологія» та ін.; у процесі підготовки доповідей до семінарських занять, написанні рефератів, в самостійній роботі та під час педагогічної практики в ЗЗСО.

Методична підготовка передбачає створення необхідних умов для засвоєння майбутніми вчителями фізичної культури системи знань щодо здійснення фізкультурно-спортивної роботи у ЗЗСО, оволодіння конкретними прийомами, методами і формами роботи в галузі фізичного виховання здобувачів освіти, навичками вирішення педагогічних проблем при плануванні, організації і проведенні цих видів роботи. Підготовка до цих видів діяльності здійснюється під час занять з дисциплін: «Теорія і методика фізичного виховання», базових фізкультурно-спортивних видів: «Легка атлетика з методикою навчання», «Гімнастика з методикою навчання», «Спортивні ігри з методикою навчання», «Рухливі ігри з методикою навчання», «Лижний спорт з методикою навчання», «Плавання з методикою навчання» та ін., в ході науково-дослідної роботи (написання рефератів, підготовки доповідей) при проходженні педагогічної практики в ЗЗСО [5].

На порядок денний роботи вчителя фізичної культури та його колег, які викладають інші предмети у ЗЗСО, час висуває питання про фізичне виховання як систему всезагального обов'язкового навчання основ здоров'я, гігієнічного виховання, розвиток рухових здібностей, підвищення рівня фізичної підготовленості, формування ціннісних орієнтацій щодо здорового способу життя.

Зазначене надає здобувачам освіти можливість: створити цілісну уяву про вплив занять фізичною культурою на розвиток особистості, формування основних систем організму, попередження професійних захворювань і профілактику шкідливих звичок; підвищити фізичну підготовленість засобами сучасних фізкультурно-оздоровчих систем, оволодіти технікою основних рухових дій; набути навички організації та методики проведення самостійних занять фізичною культурою.

Знання, отримані майбутніми вчителями фізичної культури у ЗВО допоможуть їм знаходити та обирати правильні форми взаємин і поведінки здобувачів освіти. Зокрема, вирішувати питання: як зробити уроки привабливими, щоб стимулювати самовдосконалення учнів; як організувати спільну

роботу та інтереси батьків і дітей із питань фізичного виховання; які форми позаурочних занять і позакласної роботи бажано використовувати; як організувати заняття з учнями, які мають медичні відхилення стану здоров'я; як підготувати дітей дошкільного віку до шкільного режиму; як організувати роботу за місцем проживання; як забезпечити і організувати роботу з обдарованими дітьми, які прагнуть спортивного удосконалення; як створити належну матеріальну базу і залучити до фізичного виховання весь педагогічний колектив ЗЗСО.

Ефективне розв'язання зазначених завдань може бути вирішене при умові органічного доповнення і поєднання всіх складових, що утворюють систему факторів постійного і цілеспрямованого впливу на здобувачів освіти ЗЗСО.

Отже, зробити фізичне виховання педагогічним процесом безперервної дії у ЗЗСО означає:

- 1) залучити здобувачів освіти до різноманітних форм занять, позакласної фізкультурної та спортивно-масової роботи;
- 2) включити в цей процес доросле оточення дитини, від батьків до всіх вчителів ЗЗСО;
- 3) об'єднати зусилля ЗЗСО, державних установ, громадських організацій, органів місцевого самоврядування, місцевих громад, що займаються питаннями виховання, охорони здоров'я і захисту дітей.

Тому визначаємо, що особливістю роботи вчителів фізичної культури в сучасних умовах є їх готовність стати організаторами створення єдиного фізкультурного освітнього простору в ЗЗСО.

З метою підготовки майбутніх учителів фізичної культури до виконання зазначених завдань, викладачам ЗВО важливо наблизити змістову складову навчального процесу до реалій і потреб сучасних ЗЗСО. Наприклад, здобувачі освіти мають знати зміст Навчальної програми для ЗЗСО ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА 6–9 класи. Зазначена програма, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698, визначає навчання фізичної культури в основній школі як таке, що спрямоване на досягнення загальної мети базової загальної освіти [2].

Зокрема, навчальна програма метою базової загальної середньої освіти визначає: розвиток і соціалізація особистості учнів, формування у них національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя, готовий виконувати громадянський та конституційний обов'язок щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави.

Мета реалізовується комплексом таких навчальних, оздоровчих і виховних завдань: формування загальних уявлень про фізичну культуру, її значення в житті людини, збереження та зміцнення здоров'я, фізичного розвитку; розширення рухового досвіду, вдосконалення навичок життєво необхідних рухових дій, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності; розширення функціональних можливостей організму дитини через цілеспрямований розвиток основних фізичних якостей і природних здібностей; формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ як одного з головних чинників здорового способу життя; формування практичних навичок для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку; формування фізичної готовності молоді до виконання в майбутньому громадського та конституційного обов'язку, щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави. формування високих моральних якостей [2].

Докорінна зміна організації фізичного виховання в ЗЗСО вимагає переосмислення самої суті, мети, завдань, змісту педагогічного процесу, діяльності вчителя, участі в цьому процесі здобувачів освіти.

Тому, вже на стадії підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у ЗВО, особливу увагу необхідно звернути на проблему комунікації з учнями та дисципліни на заняттях. Це питання є одним з найважливіших. Зокрема, незалежно від індивідуальних особливостей, молодим вчителям дуже часто властивий офіційний стиль спілкування з учнями, тоді як у досвідчених вчителів спостерігається велика різноманітність методів впливу і способів спілкування з ними. Вчителі з великим досвідом роботи обов'язково враховують стан учнів, беручи до уваги їх інтереси, вибір майбутньої професії [5].

Відомо, що заняття фізичними вправами завжди супроводжуються високими емоціями, а учням притаманно виражати їх. Показником майстерності вчителя, без сумніву, є вміння гасити негативні емоції й закріплювати позитивні. Тому під час навчального процесу на лекціях та практичних заняттях викладачі ЗВО повинні постійно акцентувати увагу студентів на цю проблему. Зазначене, вже під час роботи у ЗЗСО, допоможе вчителям використовувати набуті знання і більш ретельно цей прийом у роботі з різними категоріями та вікових груп здобувачів освіти.

Висновки. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до педагогічного процесу безперервної дії у ЗЗСО здійснюється за трьома напрямками: загальнокультурним, психолого-педагогічним та методичним. Формування професійної компетентності у майбутніх учителів фізичної культури передбачає єдність теоретичної і практичної готовності до педагогічної діяльності. Визначено, що ЗВО мають забезпечувати у майбутніх учителів фізичної культури формування знань, які дозволять вирішувати конкретні практичні задачі: мати здібності менеджера й комунікатора, бути творчими, ініціативними, прагнути впроваджувати в практику прогресивні ідеї та досягнення науки. Сформовані компетентності сприятимуть забезпеченню їх підготовки до педагогічного процесу безперервної дії у ЗЗСО.

Особливістю роботи вчителів фізичної культури в сучасних умовах є їх готовність стати організаторами створення єдиного фізкультурно-освітнього простору у навчальному закладі. Знання, отримані майбутніми вчителями фізичної культури допоможуть їм знаходити та обирати правильні форми взаємин і поведінки із здобувачами освіти, залучити до фізичного виховання весь педагогічний колектив. Зазначена проблема потребує подальшого дослідження та вивчення.

References

1. Карасевич С. А. Формування у майбутнього вчителя фізичної культури вмій і навичок фізкультурно-спортивної діяльності. *Ключові аспекти розвитку сучасної науки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. 27 лютого 2017 р. м. Ужгород. ГО «Європейська наукова платформа». С. 31–36.
Karasevych, S. A. (2017). Formuvannya u maybutnoho vchytelya fizychnoyi kultury umin ta navychok fizkulturno-sportyvnoyi diyalnosti [Formation of skills in physical education and sports activities in a future physical education teacher]. *Klyuchovi aspekty rozvytku suchasnoyi nauky: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi – Key aspects of the development of modern science: materials of the International Scientific and Practical Conference*. Uzhhorod, Ukraine.
2. Навчальна програма для ЗЗСО «Фізична культура 6–9 класи». Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-6-9.pd> (дата звернення: 16.02.2024)
Navchalna prohrama dlya ZZSO FIZYCHNA KULTURA 6–9 klasy (2010). Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 03 serpnya 2022 roku № 698 [Curriculum for ZZSE PHYSICAL EDUCATION grades 6–9]. Retrived from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-6-9.pd>.
3. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту: Указ Президента України від 28.09.2004 р. № 1148 /2004. Дата оновлення: 20.11.2005. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004> (дата звернення: 16.02.2024).
Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku fizychnoyi kultury ta sportu (2004). Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 28.09.2004 № 1148 /2004 [On the national doctrine for the development of physical culture and sports]. Retrived from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004>.
4. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII. Дата оновлення: 01.01.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> (дата звернення: 16.02.2024).
Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrayiny (1993) [About physical culture and sports. The Law of Ukraine]. Retrived from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.
5. Проніков О. К. Методична підготовка майбутніх учителів фізичної культури: історичні аспекти та сучасність. *Підготовка фахівців з фізичного виховання: професійно-педагогічні, науково-пошукові, технологічні аспекти : монографія / за наук. ред. М. О. Носко; заг. ред. Н. О. Терентьєвої*. Черкаси: Чабаненко Ю.А. 2020. С.93-135.
Pronikov, O. K. (2020). Metodychna pidhotovka maybutnikh vchyteliv fizychnoyi kul'tury: istorychni aspekty ta suchasnist' [Methodological training of future physical education teachers: historical aspects and modernity]. *Pidhotovka spetsialistiv z fizychnoho vykhovannya: profesiyno-pedahohichni, naukovo-poshukovi, tekhnolohichni aspekty: monohrafiya – Training of specialists in physical education: professional-pedagogical, scientific-research, technological aspects: monograph*. Cherkasy, Ukraine.
6. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): монографія. Запоріжжя: Запорізький державний університет. 2003. 442 с.
Sushchenko, L.P. (2003). Profesiyna pidhotovka maybutnikh spetsialistiv fizychnoho vykhovannya ta sportu (teoretyko-metodolohichnyy aspekt): monohrafiya [Professional training of future specialists in physical education and sports (theoretical and methodological aspect): monograph]. Zaporozh'ye, Ukraine.

Pronikov O.

ORCID 0000-0001-5329-635X

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy,
Psychology and Methods of physical education,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: olexandrpronikov@gmail.com

PREPARATION OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS FOR THE PEDAGOGICAL PROCESS OF CONTINUOUS ACTION

The article is devoted to the preparation of future physical education teachers for the pedagogical process of continuous action in institutions of general secondary education (GSE), which is carried out in three directions: general cultural, psychological-pedagogical and methodological. Attention is focused on the fact that the formation of professional competence among future physical education teachers presupposes the unity of theoretical and practical readiness for teaching activities. The interrelation of methodological, special, general pedagogical, psychological, professional and moral, didactic and methodological training, the formation of a modern style of holistic scientific and pedagogical thinking, ensures their readiness for self-education and lifelong learning.

Physical education presupposes the formation of the motivation of applicants for HSSE education to take care of their health and achieve a satisfactory state of physical fitness; development of physical and mental qualities; creative use of physical education means in organizing a healthy lifestyle. The solution to these problems depends on the professional level of the physical education teacher. It has been determined that higher education (HPE) should provide future physical education teachers with the formation of knowledge that will allow them to solve specific practical problems: have the abilities of a manager and communicator, be creative, proactive, strive to introduce progressive ideas and scientific achievements into practice.

An effective solution to these problems can be solved subject to the organic addition and combination of all components that form a system of factors of constant and targeted influence on education seekers. It is noted that a feature of the work of physical education teachers in modern conditions is their willingness to become organizers of the creation of a unified physical education space in an educational institution. The established competencies are required to ensure their preparation for the pedagogical process of continuous action in the ZZSO.

Keywords: *physical education teacher; institution of higher education; institution of general secondary education; continuous process.*

Стаття надійшла до редакції 13.03.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Носко М. О.**